

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

I.

 es južnoslovanski svet se pripravlja, kako bi dostojneje proslavil osemdesetletnico rojstva svojega dičnega pesnika fra Grge Martića. Tudi Slovenci naj se pridružijo temu slavu pesnika, čigar delovanje je bilo posvečeno slogi južnih Slovanov. To je kulturni ideal, za katerim težimo, odkar smo se literarno probudili.

Kakor so veliki možje vseh narodov in časov sami sebi postavljali spomenike, veličastnejše in krasnejše, nego bi jim jih mogla postaviti človeška roka umetnica na izpodbujo zahvalnega potomstva, tako je i hrvaški pesnik, oduševljeni blagovestnik sloge med Hrvati in Srbi, fra Grga Martić, izgotovil sam sebi spomenik, kateri mu bode razširjal slavo in ponos po vseh krajih hrvaškega naroda. In ravno radi tega je vredno, da se nekaj napiše in priobči v slovenskem kulturnem glasilu »Ljubljanskem Zvonu« o življenju in delovanju tega hrvaškega pesnika v XIX. veku, kateri spada v vrsto prvih mož posestrim dežel hrvaških. Tako bode bratski slovenski narod, dasi le v malih črticah, spoznal moža, katerega je porodila tema, ali katerega je blaga usoda in njegova darovitost in energija vendar o pravem času osvobodila teme in ga razsvetlila, da sam zasveti i vrstnikom svojim i potomstvu.

Nestor-pesnik Martić se je porodil dne 5. februarja leta 1822. v selu Rastovači blizu Posušja, to je v Ljubuškem kotaru. Očetu mu je bilo ime Grga, a sam je dobil na krstu ime Mato in je to ime zamenil z očetovim, ko je stopil v red svetega Frane.

Pesnik Martić ni zagledal prve svetlobe v naobraženi in bogati obitelji, ampak v preprosti kolibici kot kmečki sin. Toda tej kolibici je Bog podaril srečo, da je iz nje izšel človek, kateri si je s svojim neumornim trudom in delom pridobil za hrvaški narod več zaslug negoli mnogi sinovi hrvaških velmož. Leta 1834. je prišel Martić v samostan Kreševo, kjer je ostal do leta 1837. Ker je bil zelo nadarjen pa tudi marljiv, so ga sprejeli v red franjevske, in tako je prišel leta 1837. v požeški gimnazij, da bi nadaljeval svoje nauke. Ko je tudi tukaj dovršil z odličnim uspehom vse do šestega gim-

nazijskega razreda, so ga predstavili v Zagreb, da se ondukaj uči modroslovja. To je bilo leta 1839. V Zagrebu je pridno izpolnjeval svoje dolžnosti, to je dolžnosti dijaka; a poleg svojih nauk se je živo zanimal tudi za ilirsko gibanje. Občeval je, kadar je le mogel in utegnil, z možmi, kateri so bili na čelu temu gibanju, a osobito z Ljudovitom Gajem, Babukićem i Šulkom, kateri so kazali največ naklonjenosti in ljubezni do dijakov iz Herceg-Bosne in se trudili sprijateljiti jih z novimi idejami, katere so do onih dob bile tuje in neznane tudi v samih svobodnih hrvaških in srbskih deželah, a kako da bi bile znane v Bosni in Hercegovini, koder je gosta tema neznanja prekrivala vse stanove. Ilirstvo tako prešine in pridobi zase mladega Martića, da je takoj, kakor je bil od narave pesnik, začel zlagati pesmi s podpisom »Ilir iz Hercegovine«, »Ljubomir Hercegovac«, »Radovan« itd. Prvo svojo pesem je priobčil v »Danici« pod naslovom »Zahvalnica bosanskih fratara maršalu Lavalu Nugentu«, ko je ta-le ponudil bosanskim fratrom za semenišče svojo grajščino Dubovac pri Karlovcu leta 1840.

Dasi Martić ni ostal dolgo v Zagrebu, ker je že leta 1840. po zaključku ogrskega sabora (consilium Hungaricum) moral zapustiti Zagreb in oditi v Stolni Beli grad, da se posveti bogoslovskim naukom, vendar se je toliko oduševil za narod in delo i z besedo i dejanjem, da je od onega časa pa do današnjega dne, ko se je izmučen od dolgotrajnih in težkih naporov moral zateči v samostanske zidine Kreševa, vedno bedel in deloval za blagor zapuščenega naroda svojega v tužni mu domovini Herceg-Bosni. Martić je dovršil bogoslovske nauke leta 1844. Že leta 1847 je postal duhovni pomočnik župe v Žepču, a izza treh let — 1850 — je bil premeščen v Sarajevo kot župnik. Zares, to je bilo veliko odlikovanje za mladega fra Martića, da bode katoliški župnik v glavnem mestu Herceg-Bosne, a to v času, ko je Omer paša Latas gospodoval Bosni in Hercegovini. Martić je razumel pridobiti si z diplomatskim delom svojim simpatije tega poturčenjaka (poturice) ter tako uspešno dolovati za svoj red in svojo čredo.

V Sarajevu je ostal Martić do leta 1854., toda že leta 1856. se je zopet povrnil v Sarajevo kot župnik. Ves čas ni zanemarjal svojega privatnega dela in se je trudil, da se čim bolj utrdi osobito v francoskem jeziku. Ko pa so mu začele dohajati vesti o raznih neugodah raje v Hercegovini, o junaštvu tlačene raje, navdahnjen po vili pesnikinji, začel je tudi on v duhu narodne junaške poezije opevati junaška dela svojih rojakov. V tem času je izpeval prvi svoj epos:

»Drago Obrenov«. Nato je spisal svoj drugi epos »Luka Vukalović i boj na Grahovcu« in veliko epsko pesem »Bojevi turski i crnogorski«. Težavnejši dnevi so napočili za Martića, ko je moral mirno selsko življenje zameniti z bučnim in nesigurnim v sedežu turske uprave za Bosno in Hercegovino — leta 1863. Od tega leta pa do konca leta 1878. je ostal Martić v Sarajevu. Martić je tačas bil često v smrtni opasnosti, a osobito leta 1867., ko si je nakopal nemilost vezira Topal-Osman paše. Ker se je bal hišne preiskave, je skril v žitnico epsko pesem »Osmanido«, v kateri je verno opisal kakor slaba tako tudi dobra svojstva tega vezira. Te pesmi ni več našel. Obžalovati nam je to izgubo, ker je to po mnenju samega pesnika njegovo najboljšo pesniško delo in bi, da je imamo pred seboj, bilo še večji svedok njegove pesniške veličine nego je zbornik njegovih eposov, kateri se imenuje »Osvetnici«.

Martićevim junaškim pesmim, katere so spevane v duhu narodne junaške poezije, zagotovljena je slava v hrvaški književnosti. Te vrste pesmi so, kakor rečeno, »Osvetnici«. Ostala dela Martićeva so znana po svojih posebnih imenih. Nesmrtnost so pa Martiću izvojevali edino njegovi »Osvetnici«, dočim bi po ostalih svojih delih bil samo »mediocris poeta«, a ne veliki pesnik ali, kakor nekateri hočejo, svetovni pesnik. Kakšni so torej »Osvetnici«, ki so temelj Martićeve nesmrtnosti slave?

(Dalje prihodnjič.)

Večerna romanca.

Davi tam na tihi vasi
peli fantje so glasno.
Trije fantje, mladi fantje
tako pesem si pojó:

»Tam za gričem, za gozdičem
hiša bela nam stoji,
v hiši beli osameli
bivajo nam ljube tri.

»Prva deva plavolaska
hoče iti v samostán,
a mi fantje, mladi fantje,
se postavimo ji v bran.

Druga deva črnooka
smrti čaka in želi — —
mi pa jo že naučimo
ljubiti mladostne dni . . .

»Tretja deva, deva blede
plaka po zgubljenih dneh —
mi pa damo ji odvezo
za njen ne storjeni greh . . .

»Tam za gričem, za gozdičem
hiša bela nam stoji,
v hiši beli osameli
naše bodo ljube tri!«

Nataša.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osmdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

II.

Latinski pregovor pravi: »Inter arma silent musae«. To je sicer istina, ali to se ne more reči o našem narodnem junaškem pesništvu, ker tega ne bi nikdar ne bilo, ako ne bi bilo v našem narodu junakov, kateri so si z junaškimi deli pridobili na bojnem polju ali kako drugače nesmrtno slavo. Tako je tudi Martić opeval dela junakov v onem času, ko je bila, kakor narodni pregovor pravi, človeška glava draga kakor glava zelja. Poleg »Osvetnikov« priobčil je Martić v raznih časopisih sila mnogo pesmi, katere še žal niso doslej zbrane in izdane. Nadalje je zložil še več pesniških del, kakor n. pr.:

Prihodnica kao poziv u bratinsko kolo. Izšla v »Bosanskem prijatelju« leta 1850.

Pjesničke kitice svetoga Frane Asiskoga po A. T. Ozanamu.

Muka Isusova. Uskrnuvšemu Isukrstu, čestitka imendanu sv. oca pape Lava XIII. Vse troje po italijanskem od F. Pesce.

Spomenica fra Andriji Kačiću, pjesniku Milovanu, pri podignuću njegova spomenika u Makarskoj god. 1890. u ime bosanskih franjevac.

Krštenik spjevan u 13 glava po pripovijedanju grofa Lava Tolstoja (recte Tolstoga, opomnja prelagatelja).

Obrana Biograda god. 1456. u slavu sv. Ivanu Kapistranskomu.

Nadalje je zbral s pobratimom Jukićem velik zvezek narodnih pesmi po Herceg-Bosni, a izdal jih je Kunić u Oseku l. 1858. Poleg tega je poskusil sestaviti celoto od junaških pesmi, katere pojo o boju na Kosovem. Kritika je to delo pohvalila. Naposled je spisal epos o Topal-Osman paši, kateri je bil vezir Sarajevu l. 1868. Temu eposu je bil naslov »Osmanida«. Ali, kakor smo že omenili, skril je ta epos v žitnico, kjer so mu ga zgrizle miši na drobne kosce.

Preobširno bi bilo, ako bi hoteli podati vsebino vseh Martićevih pesniških del, zato recimo katero samo o »Osvetnikih«.

»Osvetnici« obsegajo sedem delov. Po vsebini uvrščujemo to delo v epsko-junaško pesništvo. Posamični deli niso med seboj

spojeni, tako da bi se dogodka enega dela razvijala na podlagi drugega dela, nego vsak del je zase samostalna, neodvisna celota. Deli »Osvetnikov« imajo te-le naslove: 1) Obrenov, 2) Luka Vukalović i boj na Grahovcu, 3) Boj turski i crnogorski, 4) Kiko i Zelić, 5) Ustanak u Bosni i Hercegovini, 6) Hadži-Lojina krajina, 7) Posjednuće Bosne i Hercegovine po cesarokraljevskoj vojsci.

V prvem delu nam pripoveduje pesnik dogodbo iz Hercegovine l. 1857., kako je neki Arnavt, po imenu Šahinaga, katerega je turška uprava baje poslala:

Da uhodi po kršnu Drobnjaku,
Po Žubricih i po Pivi ravnoj,
Po Banjanih i po Rudinami,
Da se česva šteta neogradi,
Jali šteta, jali zadjevica,
Jali zulum sirotinji raji;
Jer car kune i za glavu prieti
Sa svetčeva stola u fermanu,
Tkogod čini sirotinji krivo.

Obrenov, str. 22.

V Banjanih, v hiši nekega starca Obrena, je onečastil ženo Obrenovega sina Drage. Da bi se Šahinaga izognil osveti, katere se je bal od Drage, je vrgel Drago v temnico kraj Trebinja, da mu v njej živemu kosti trohne. Ali zgodilo se je, da je za neke strahovite nevihte udarila strela v kulo ¹⁾, pod katero je bil zaprt Drago, in zažgala kulo. Turki so bežali iz kule in niso nič pazili, ali bode iz podzemeljske ječe pobegnil Drago z drugimi sužnji. Drago se je res okoristil s to priliko in je pobegnil iz temnice. Vrnivši se domov, je našel četo osvetnico, in Drago otide h kuli, v kateri je bil Šahinaga, v pravem času nameri na Šahinago, izproži puško, a aga se zgrudi mrtev na tla. Tako je Drago krvno osvetil razžaljeno čast svoje žene.

V drugem delu se pripoveduje, kako Luka Vukalović odhaja v gore med hajduke, ker se je naveličal turškega nasilstva, ter jih hoče osvetiti. Luka ima srečo v svojem junaškem podjetju. Raja noče dajati Turkom njihove tretjine, a Turki se ne smejo ganiti iz Trebinja, ker se boje oborožene raje. Turki se posvetujejo v Trebinju

¹⁾ Kula, pl. kule, to je turenj, turris. V Hercegovini se imenuje vsaka »kuća« od kamena kula, torej hiša; v pesmih je kula tudi hiša, katera ni od kamena. Kula je torej hiša ali utrjena hiša, v kateri se človek lahko brani.

Opomnja prelagateljeva.

in sklenejo, da je treba pregnati Luko Vukalovića, voditelja ustaške raje. Turki so se zagnali za Luko, ali slabo so imeli srečo. Mnogo jih je poklala raja v gozdu, a mnogi so se zopet jedva živi povrnili domov. Luka se je tudi povrnil domov v svoje selo Župec in je pregovarjal rajo, da ostavi svoje dome, da se skrije v goro in da začenja Turkom zadavati strah in trepet. Tukaj zbira hrabro četo kakih dveh stotin duš. Istodobno se zopet posvetujejo Turki Trebinjci, kako se osvoboditi svojega nesigurnega položaja. Sklenejo zaprositi pomoči pri Turkih v Mostaru, Sarajevu in vseh glavnih mestih Bosne in Hercegovine, koder prebivajo Turki v mnogobrojnem številu. In Turki se zares začenjajo zbirati na odločilen naval. Ali tega noče mirno gledati Črna gora, nego tudi ona zbira vojsko, da zajedno s hercegovaško rajo junaški navali na turško vojsko. In zares je prišlo do krvavega boja med turško vojsko in sinovi krških krajev Hercegovine in Črne gore, in to na polju Grahovcu na Spasov dan leta 1858. Tu je bila turška vojska grozovito poražena, a največjega junaka v samem boju se je pokazal Luka Vukalović, kateri ima, kakor pripoveduje pesnik, glavno zaslugo, da se je Grahovac obilno napojil s turško krvjo.

Kar se tiče tretjega dela, mislim, ni treba, da mu tu vsebino podam, ker to ni nikaka poezija, nego zgodovinsko izvešje v stihih. Od te dogodbe pesnik ni niti mogel ustvariti pesniškega dela, ker je dogodka tega dela silno zamotana; boji se bijo ne na enem mestu, ampak na več mestih, a ni osebe, katera bi zaslužila biti glavni junak, središče cele te bojne situacije. Ti boji so se vršili leta 1862. za Omer paše Latasa in so se završili s premirjem. Za teh bojev je izgubila Turška sila vojakov, a tudi v finančnem pogledu je občutila silno neugodno premeno.

Dokaj več nam je pripovedovati o četrtem delu »Osvetnikov«. Pesnik nam opisuje, kako sta se dva mlada junaka odločila oditi od doma v gorske hajduke, da na Turkih osvečujeta turško nasilstvo. Ta junaka se imenujeta Kiko in Zelić, sinova ravnega bosenskega Posavja. Nekaj časa sta hajdukovala v Vučjaku, potem na planini Crnem vrhu, in tukaj je Kiko smrtno pogodil besnega Turka, po imenu Urem ago. Pobesneli Turki so se radi tega odpravili na Dubico in v bližnje vasi, da bi se osvetili na raji, ker je Kiko, sin raje, pogubil Urem ago. Največ sta tu trpeli vasi Potočani in Bukovac, rodni mesti hrabrih hajdukov. Turki so stražili Dubico, da ne bi hajduki v njo mogli, ker jim je nedostalo hrane in streliva. Tedaj navalijo hajduki na Turke in poskusijo rešiti se smrti. Po-

bijejo prvo stražo pri Dubici, razburijo in prestrašijo vse Turke, da so se ti le razbežali. Tako so hajduki zopet v Dubici. Malo časa potem je prišlo zopet do krvavega boja. Ko so namreč hajduki odšli čez Savo, da bi se malce porazveselili v svobodi, in so se zopet vračali v Bosno, pričakovali so Turki Kiko in Zelića ravno na Savi. Hajduki so jih nekoliko posekali, nekoliko pometali v Savo, a ostali so se razkropili bogvedi kam. Pozneje so hajduki spet ubili nekega Pašago, kateri se je bil pohvalil, da bode pobral vse davke in davščine od raje in da se bode zdrav povrnil domov, samo je zaprosil, da mu dade še katerega druga. In dali so mu za druga cigana Huso. Ko je potoval Pašaga s Huso skozi Vučjak, je ubil Kiko Pašago; Zelić mu je ubil konja kulaša, a neki njiju pobratim Lubina je strelil na cigana Huso, ali ga ni pogodil. Tedaj je še enkrat ustrelil Kiko in pogodil Huso v hrbet, ko je bežal na konju. Cigan Huso je pobegnil v Odžak in se je tu zlagal nekaterim ljudem, da so oni napadli Pašago in nanj ter Pašago ubili, a ni omenil ni Kike ni Zelića. Radi tega je pretrpela raja grozne muke in nekateri od njih so umrli na vešalih. Nekoliko potem je prišel derventski sodnik v malo vasico, Fočo blizu Dervente, k Juriću in Zeliću in je rekel, da jima derventski kapetan daje besedo, da bode i oblačil in hranil oba na državne stroške, ako se odrečeta hajdukovanju. Hajduki so verovali tem besedam in tako so se predali. Ko so Turki Dervenci videli, kako oblast spoštuje in ščiti njih sovražnike, zaprosili so Kara-Mahmud pašo v Sarajevu, da naj ali hajduke pobije ali pa jih izžene iz sultanove dežele. Kara-Mahmud je dal dovesti hajduke v Sarajevo in tukaj jih je imel v časti in varnosti, kakor tudi derventski sodnik. Ko pa so se tudi v Sarajevu spuntali Turki in rekli, da bodo ubili vezirja, ako vezir ne da pobiti hajdukov, popustil je vezir, prelomil je svojo mož-besedo in je dal pobiti junake na Bendbaši, to je na iztočni strani Sarajeva. Njih kosti so pokopali pod nekim oskorušem, ki jim je bil kot grobni spomenik gotovo do okupacije leta 1878.

O petem in sedmem delu bi mogli reči isto, kar smo poudarjali o tretjem delu,

O šestem delu pa nam treba priznati, da mu je predmet sam dosti prikladen za epsko junaško pesem. Hadži Loja je s svojimi ljudmi zadaval smrtni strah ne samo muslimanom, nego tudi drugovernikom. Toda vse to opeva pesnik nekako stlačeno, brez sistema. Ali tudi v taki obliki treba to pesem uvaževati radi njene vsebine, katera je zelo znamenita za zgodovino mesta Sarajeva.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

(Dalje.)

»brenov« je Martičev prvenec. V tem epu je pesnik jako dobro pogodil dikcijo hrvaške narodne pesmi; dogodke pripoveduje po narodnem pojmovanju, razni pogovori okrašujejo ep in mu podajajo dramatsko živahnost; naposled ga je okrasil z narodno frazeologijo in prispodobami. Osobito krasno nam je orisal vnanjščino Turka Smailage in njegov značaj, ko nam pripoveduje, kako zajezduje Smailaga svojega konja:

Parip¹⁾ hrže,²⁾ a aga se vrže,
ter posjede vilu osedlanu.
A kakav je, nebilo mu traga³⁾
i s koliena ljubila ga majka!⁴⁾
Ako njega vidit mogo nisi,
vidio si poturicu⁵⁾ mladu.
Crna oka,⁶⁾ a rasta visoka,
dva su brka dva pramena vrana,⁷⁾
a obrve ko u mrka⁸⁾ vuka,
zamašita⁹⁾ i boka i struka;¹⁰⁾
pleća bi mu za mlinara bila,
a u ruke nemoj sam mu ići,
ako te je kad groznica¹¹⁾ tresla.

Obrenov, str. 36.

In dalje:

Arbanaska rodila ga majka
i turskijem zadojila mliekom;
ali ništa nezna turkovanja,¹²⁾
nit za svoju otačbinu¹³⁾ mari;

¹⁾ Parip, navaden konj, sicer pa at. — ²⁾ Hrzati. — ³⁾ Trag = sled. — ⁴⁾ I s koliena ljubila ga majka. Kadar človek umrje, ga poljubljaajo mrtvega »s koliena«, t. j. klečeč. — ⁵⁾ Poturica, nepristni Turek (zaničljivo). — ⁶⁾ Crna oka = črnega očesa. — ⁷⁾ Pramen ali pram = šaka, n. pr. šaka (pest) volne. Vran = črn. — ⁸⁾ Mrk = črn, temen, strašen. — ⁹⁾ Zamašit ali zamašan, tako težak, da moraš zamahiniti, ako hočeš dvigniti. — ¹⁰⁾ Struk = rast. — ¹¹⁾ Groznica = ognjica, mrzlica. — ¹²⁾ Turkovanje: kdor živi kakor Turek, življenje po turškem običaju. — ¹³⁾ Otačbina, očevina, domovina.

puška mu je i otac i majka,
 pivo piti i goniti raju.
 Tudje¹⁾ mu je celo turkovanje . . .
 Al' mu nije poginuti žao,²⁾
 kad se zgodi do tijesna glavi,³⁾
 il' obrazu žar od riječi gorke,⁴⁾
 i kad kome tvrdu besu⁵⁾ dade
 nije mu je prekršiti⁶⁾ drago.

Str. 37.

Nadalje zelo slikovito in v narodnem duhu predočuje Šahin-
 agovega proroka, kako prorokuje iz plečke,⁷⁾ kaj vse ima v hiši
 stari Obren (stran 28.), a še lepše je pogodil narodno žilo, ko prorok
 napoveduje iz plečke, da bode Drago iz svoje diljke⁸⁾ smrtno pogodil
 Šahinago. Evo, kako to opisuje:

Loša⁹⁾ kob¹⁰⁾ je, poglavico¹¹⁾ harna!¹²⁾
 Sa zle kobi nigda dobra nema:
 Grahovo je zamračilo¹³⁾ kletu,¹⁴⁾
 uz njeg zjaje¹⁵⁾ nekoliko rakah,¹⁶⁾
 pa dosta je zlijeh, aga, znakah!
 Što j' poljana pomrknula tavana,¹⁷⁾
 to je raja s nama bit se spravna;¹⁸⁾
 što rja do nje nekoliko rakah,
 to zla sreća za glavnih junakah;
 a što konji podvis kuju tovnj.¹⁹⁾
 I što bridka podzvekuje²⁰⁾ čorda²¹⁾.
 To su njeci naprečniji jadi.²²⁾
 Konj ti veli: jaši gospodaru,
 čorda hoće, da je paseš, ago,
 za ti velim, da bježimo, ago,
 ako nam je odniet glavu drago!

¹⁾ Tudj = tuj. — ²⁾ Žao = žal. — ³⁾ Kad se zgodi do tijesna glavi. To pomenja: kadar je človek v veliki, skrajni opasnosti. — ⁴⁾ Gorak = bridek. Pomen: kadar je človek razžaljen z nepošteno besedo. — ⁵⁾ Besa, tuja beseda (albanska), znači to, kar vjera, beseda (mož-beseda). — ⁶⁾ Prekršiti = prelomiti. — ⁷⁾ Plečka = pleče: Mnogi ljudje prorokujejo to in ono, n. pr. iz pleč od pečenega brava. — ⁸⁾ Diljka, dolga puška. — ⁹⁾ Loš = slab, zel. — ¹⁰⁾ Kob = sreća, usoda: loša kob, zla sreća. Pozneje: zla sreća. — ¹¹⁾ Poglavica ali poglavar. — ¹²⁾ Haran = hvaležen. — ¹³⁾ Zamračiti, potemneti. — ¹⁴⁾ Klet = proklet. — ¹⁵⁾ Zjati ali zijati. — ¹⁶⁾ Raka ali grobnica, grob. — ¹⁷⁾ Tavan ali taman, temen. — ¹⁸⁾ Spravan ali spreman, pripravljen. — ¹⁹⁾ Tovan = dobro rejen. — ²⁰⁾ Podzveknuti, odmevati. — ²¹⁾ Corda = sablja; a čorda = čreda. — ²²⁾ Jad = žalost, gorje.

Z živimi bojami nam je pesnik naslikal grozovito trpljenje sužnjev v temnici pri Trebinju, s čimer je namerjal predočiti nam tužno stanje tlačene raje po vseh turških ječah v Hercegovini (4. spev). Zelo iskreno pa Martić opisuje slavo »krsnega imena«¹⁾ pri pravoslavnih Jugoslovanih. Mnogo čistega narodnega kolorita izgublja ta ep, ker je pesnik vplel vanj dokaj staroklasičnih oseb, o katerih narod ničesar ne ve, in tako ni dosegel, kar je namerjal, namreč, da bi mu ep bil dovzeten narodu in da bi se razširil v najnižje stanove hrvaškega naroda, kakor je s svojim »Razgovorom ugodnim naroda slovinskoga« zaslužil to slavo v XVIII. veku pesnik Fra Andrija Kačić Miošić.

¹⁾ Krsno ime. Ker Slovencem ni znano krsno ime, hočem ta običaj opisati. Vuk opisuje krsno ime jako obširno. Vsak Srbin ima po eden dan v letu, katerega on slavi, in to se imenuje krsno ime, sveti, sveto in blag dan. Domačin, to je gospodar, se pripravlja celo leto, kako proslavi krsno ime. Zvečer pred krsnim imenom izide eden iz hiše in gre po vasi ter kliče na krsno ime vse seljake, kateri onega krsnega imena ne slavijo. Ta pred vsako hišo sname kapo in govori: »Božja kuća i vaša! pozdravio je otac, da dodjete doveče na čašu rakije; da se razgovorimo i da malo noći potkratimo; što bude sveti Nikola (ali kateri drugi) donio, ne ćemo sakriti; dodjite, ne mojte da ne dodjete«. Povabljeni gostje prihajajo, prinašajo darove in žele gospodarju dober večer. Prijatelji iz drugih vasi prihajajo i nezvani. Domačin streže stoje in gologlav, gostje večerjajo, pijo, se pogovarjajo in pojo do neke dobe noči. Po noči odhajajo, a domačin jih zopet vabi: »Dodjite i sjutra na čašu rakije«. To gostovanje traje tri dni in še dalje in je priča stare slovanske gostoljubnosti in dobrosrčnosti naših prednikov. V Hercegovini sede gostje, dokler je kaj piti in jesti. To je svet običaj. Tudi največji siromak proslavlja svoje krsno ime, četudi mora prodati živinčce. Največ slave Nikolj dan, Jovanj dan, Gjurgjev dan, Arangjelov dan itd. To se ne menja, to prehaja od kolena do kolena, zato se smatrajo kot sorodniki vsi, kateri slave enega svetnika. Za kulturnega zgodovinarja je najvažnejše pri tej slavi, ko pride drugi dan pop, da blagoslovi »koljivo«. Pri obedu, to je sredi obeda, prižgo voščeno svečo, prineso tamjan in vino, vstanejo v slavo: pomolijo se Bogu, jedo koljivo in pijo vino, napijajoč: »Za slave nebeske, koja može da nam pomože«, in si delé »krsni kolač«. Koljivo je pšenična jed, kuhana pšenica. V predkrščanski dobi so prinašali stari Slovani jedi in pijačo na grob svojih rajnikov in so te jedi uživali na grobu. Srbi in Bolgari so imenovali to jed koljivo, a ta obred še danes imenujejo dačo. To, kar je pri nas sedmina, imenujejo Srbi dačo. Krsno ime je torej star običaj, ki sega daleč v predkrščansko dobo, ko je še vladala na našem jugu večja rodna in zadržna zavednost in vzajemnost. Še danes se smatrajo za sorodnike vsi, kateri slave eno krsno ime. Ta stari običaj pa nas tudi spominja, dasi mu je danes vtisnjen krščanski značaj, one stare dobe, ko so še naši predniki v zadrugah prinašali žrtve domačim bogovom.

Pojasnilo prelagateljevo.

Ep o Luki Vukaloviću je dokaj dovršenejši od prvega. To je ep, kateri je razširil slavo pesniku Martiću po vsem slovanskem jugu. Martićev Luka Vukalović je znan v vsaki selski hiši, in ni ga Hrvata, kateri ne bi znal kaj o njem pripovedovati. To je pristna narodna pesem. Tako opeva narod svoje junaške dogodke, tako izraža narod svoje misli v onih divnih pesmih, katerim ne veš za pesnika. Vzemimo v roke samo prvi spev in prečitajmo, kako se Luka poslavlja od svoje žene, in občutili bomo, s kako silo deluje na našo dušo ta krasni prizor iz obiteljskega življenja. Malokje pa nahajaš nežnejšo lirsko poezijo, nego je v onem prizoru, ko se Lukova žena obrača na gore in vile, kamor je odšel njen Luka, ter pravi:

Sinje gore, vi ne bile puste,¹⁾
 ni mojemu neobične vojnu,²⁾
 ni njegovej od zle kobi glavi:
 Nežal'te mu hlada³⁾ bukovga,
 ni kladenca⁴⁾ vrela⁵⁾ studenoga,
 nek umoran⁶⁾ nije željan hlada
 neka mojih neosjeća⁷⁾ jada.
 A vi biele po gorama vile,
 hranite ga a i branite ga,
 i drugujte,⁸⁾ al' nemamite ga,
 jer, ako mi zamamite vojna,
 ja ću ići za goru na vodu.
 Pa ću mutit⁹⁾ bistricu vodicu,
 gdje sjedate, pa se ogledate,
 ter zabludne¹⁰⁾ mamite junake
 na jabuke¹¹⁾ i na crne oke
 i na zlatne vlase očesljane,
 to ću vama vrelo pobuniti,¹²⁾
 neće vam se lišce¹³⁾ sjenovati¹⁴⁾

¹⁾ Pust, zapuščen. — ²⁾ Vojno, dragi. — ³⁾ Hlad, tudi slovenski hlad, senca.
 — ⁴⁾ Kladenec, studenec. — ⁵⁾ Vrelo ali vrutak, vir, izvirek. — ⁶⁾ Umoran, truden. — ⁷⁾ Osjećati, čutiti, občutiti; neka ne osjeća mojih jada, naj ne čuti moje žalosti. — ⁸⁾ Drugovati, s kom često občevati, družiti se. — ⁹⁾ Mutiti, motiti (vodo bistro). — ¹⁰⁾ Zabludan, zaveden, zamamljen skrajno. — ¹¹⁾ Mamiti na jubuke. Jabuka, jabolko je znak ljubezni. Osobito je v Hercegovini običaj, da dekleta (cure) darujejo od ljubezni fantom (momkom) jabolka; tega sadja je v Hercegovini malo. Jabuke so tudi narodna igra, v kateri drug drugemu mečejo jabolko. — ¹²⁾ Pobuniti, spuntati, tukaj skaliti. — ¹³⁾ Lišce, n., ličce.
 — ¹⁴⁾ Sjenovati ali zasjenivati — zasenčevati; sjen == senca.

ni zlačene kose¹⁾ prelievati,²⁾
pa nečete mamiti momákah.³⁾

Luka, str. 94—95.

Potem opisuje pesnik hajdukovanje Lukovo in pripoveda, kako je živel Luka. Tako kakor on je živel pač vsak hajduk:

Jeo⁴⁾ hajduk sita kruha suha,
pio vode sa kladenca hladna,
i postio i Boga molio.
To mu hrana i od glada brana.⁵⁾
Kuća jela,⁶⁾ rudina⁷⁾ prostierka,⁸⁾
suložnica⁹⁾ okovana diljka,
drug kosović ptica nekajana,¹⁰⁾
što ga budi prije jutra rana
i uspava njekad preko dana¹¹⁾ . . .

Str. 122.

Takih krasnih pesniških mest bi mogli še sila navesti iz tega epa, ali to bodi dosti. Govoreč o drugih delih »Osvetnikov«, imeli bomo priliko, seznaniti se še natančneje in obširneje z Martičevo muzo.

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Kosa, lasje. — ²⁾ Prelievati, svjetlucati, svetlikati se. — ³⁾ Momak, mladenič, fant. — ⁴⁾ Jeo, jedel, jel. — ⁵⁾ Brana, obramba: to mu od glada brana = to ga brani glada. — ⁶⁾ Jela, jelka; kuća (hiša, dom) mu je jela. — ⁷⁾ Rudina, trata, ledina. — ⁸⁾ Prostierka blazina, matraca. — ⁹⁾ Suložnica, priležnica. — ¹⁰⁾ Kajati, okajati, osvetiti, maščevati; tovariš je kos ptica nemaščevana. — ¹¹⁾ Preko (prijeko) dana, po dnevi.

Kaj se mi je sanjalo . . .

Kaj se mi je sanjalo,
slušaj, draga ti:
Vsa poljana od cvetlic
se kot sneg belí,
a iz srca mojega
kaplja rdeča kri.
In krvave rožice
sahnejo in mro,
srčni jad moj otroval
cvetje je mlado.

C. Golar.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

(Konec.)

petem spevu opisuje pesnik boj na Grahovem. Človeka pretresa strah, koliko se je prelilo tu drage slovanske krvi za »krst časn i slobodu zlatnu«. Diviti se moramo samo junaštvu obupane raje, katera se bori proti nečloveštvu svojega večstoletnega sovražnika. Ali dajmo zopet besedo pesniku in čujmo, kako nam slikovito predočuje sokob raje s Turkom:

Dvie se ljute zakvačile ¹⁾ guje, ²⁾
 dva se k' kraju izturila ³⁾ druga,
 goloruka oba, neoprana.
 Zar ⁴⁾ oružja ni imali nisu,
 ili su ga iztrunili ⁵⁾ kleta,
 ter se grle ⁶⁾ po pleća junačka,
 i kako se tište ⁷⁾ na srdašca,
 sve jim vite ⁸⁾ popucuju grude;
 koliko l' se mašu ⁹⁾ milovanjem,
 sve jim zglavci ¹⁰⁾ u povoru ¹¹⁾ škriplju.
 Gonaju se po ledini ravnoj,
 zubma sieku, rukom sažimaju, ¹²⁾
 a nogama zemlju prioraju.
 Obe ljute pocikuju ¹³⁾ guje,
 obe pjenam zapjenile gustim;
 jedna biele uzriguje same,
 druga hripa biele i krvave;
 onoj težko, koja obe mieša,
 i s golom će skoro hroknut ¹⁴⁾ krvlju.

¹⁾ Zakvačiti se, spoprijeti se; kvaka ali kuka (kljuka). — ²⁾ Guja ali zmija, kača. — ³⁾ Iztriniti, ausstossen. — ⁴⁾ Zar (v vprašanju), ali, kaj. — ⁵⁾ Iztrunili, herausstößern. — ⁶⁾ Grčiti se, objemati se. — ⁷⁾ Tištati se, tiskati se, stiskati se. — ⁸⁾ Vit = vitek. — ⁹⁾ Mašiti se, greifen. — ¹⁰⁾ Zglavak, vka, pl. zglavci = člen, členek. — ¹¹⁾ Povor, lednica ali hrbtenjača, hrbtišče. — ¹²⁾ Sažimati, die Achseln zucken, ožimati. — ¹³⁾ Pocikivati, pociknuti, vpiti, kričati. — ¹⁴⁾ Hroknuti, hrokati, čem, grunzen, u grlu bljunuti.

Goniše se ravno i prijeko;
 al' se neće nijedan da svali,
 jer se svaki svojom majkom hvali.
 Al' jim majke nebile jednake:
 Kakvu koji sisu¹⁾ podojio,
 onako se zemlji poklonio.
 Hrdnu²⁾ njeki o ledinu tvrdu
 i kako je upao lagahno,
 pola³⁾ rake sebi izkopao.
 Ja sam mnio da je besa bila,
 do prvoga na tle pohrvanja,⁴⁾
 pa da će mu ostaviti glavu;
 al' oni se i prili⁵⁾ o nju.
 Da si mi se prigodila⁶⁾ vilo,
 gdje suparnik ukla⁷⁾ suparnika.
 Bijelijem zubma izpod vrata,
 i tvom bi se sgrstilo⁸⁾ srdašcu . . .
 Nek hrvanje, pa neka i klanje;
 Ma kako se ne poplaši kivan,⁹⁾
 da se groznom neutruje krvlju
 od pogani¹⁰⁾ protivnika svoga,
 kada mu je poloka¹¹⁾ iz vrata
 ko iz tikve¹²⁾ dušak vina rujna;
 i to mu bje napojnica trudu,
 da mu nije hrvanje zaludu.¹³⁾
 Tko bijahu te dvie guje ljute,
 dva hrvača i delije¹⁴⁾ krute?¹⁵⁾
 Za dolnjega neka pita majka,
 a gornjega Lovćen¹⁶⁾ zna junaka.

Str. 229—231.

¹⁾ Sisa, sesek. — ²⁾ Hrdnuti, hrnuti, hrdati (hrdnu je aorist): biti, tolči, lupnuti (lopnuti), udariti o zemlju, povaliti. — ³⁾ Pola, f., polovica; pol groba si je izkopal. — ⁴⁾ Hrvati se, rvati se, rvem se, ringen; rvač der Ringer. — ⁵⁾ Preti se, prijem se, parbiti se, inaditi se; prepirati se. — ⁶⁾ Prigoditi se, prikazati se, (dogoditi se, slučiti se). — ⁷⁾ Ukla je aorist od glagola uklati, zaklati. — ⁸⁾ Sgrstiti se ali sgaditi se; bilim movere. — ⁹⁾ Kivan, vna, vno, der etwas wider einen auf dem Herze hat, iratus alicui. — ¹⁰⁾ Pogan, ni f., blato. — ¹¹⁾ Polokati, položem, posrkati, posrebat, kakor pes popiti. — ¹²⁾ Tikva buča, der Flaschenkürbis, posoda, iz katere pijo vodo, vino. Nekdaj so Srbi v takih tikvah tudi nosili smodnik ob pasu. — ¹³⁾ Zaludu, badava, zaman. — ¹⁴⁾ Delija, Leibsoldat des vezir, vojnik, junak. — ¹⁵⁾ Krut = debel. — ¹⁶⁾ Lovćen je planina v Črni gori.

V vsej svoji pesniški veličini pa se je pokazal Martić, ko nam predočuje bojno polje Grahovo po tem krvavem boju. Šesti spev je najkrajši, pa tudi najlepši. V tem spevu opisuje Martić smrt kot osebo, in sicer takole:

Po pol dola crna baba šeta,
baba crna u crnilu crnu,
ona šeta, ništa joj nesmeta.¹⁾
Kosu nosi ²⁾ o ramenu svome,
da što s kobi, da pokosi njome,
ruke grablje, ³⁾ da grabi za njome
i vrč ijeda ⁴⁾ za lijeka prieka.⁵⁾

Str. 266.

Evo kaj dela ta baba:

Baba vreči, a dolina ječi;
baba leše ⁶⁾ po ledini valja,
mniš ona je vidarica ⁷⁾ stara,
pa junakom težke rane blaži,
ali ona, ima l' još tko, traži,
da mu gorcih trebuje ponudah, ⁸⁾
pa ga žučju i čemerom ⁹⁾ davi
i kosierom ¹⁰⁾ oko vrata gnjavi.

i. t. d.

Str. 266.

Poleg babe gredo še volkodlaki, da izpijo krv iz junakov; gredo volkovi, da se najedo konjskega mesa; na polje so prileteli orli in gavrani, da se tudi nasitijo; prilezle se strupene kače, da se tudi one najedo junaških src; a vse to se vrši v temni, črni noči. Hvaležni narod se je spomnil svojih mučenikov, pokazal je svojo hvaležnost in je postavil na tem bojnem polju cerkev Trisvetnico.¹¹⁾ Pesnik pravi:

Nije slava konju ni junaku,
več' čestitu Spasovomu danku,¹²⁾

¹⁾ Smetati, ovirati. — ²⁾ Kosa, f., pomenja tudi lasé. — ³⁾ Ruke grablje, roke so grablje. — ⁴⁾ Ijed, ijeda, m., jed, m., otrov, gnev. — ⁵⁾ Prijeki, a, o, nächste, na pr. prijeki lijek (zdravilo). — ⁶⁾ Leš, m., to se pravi o mrtvem človeku, osobito ako leži kje na polju, n. pr. može se preći s leša na leš. — ⁷⁾ Vidarica ali ljekarica, vidati = lečiti, zdraviti. — ⁸⁾ Ponude f. pl., kar se bolniku ponuja za jesti. — ⁹⁾ Čemer, m., strup, venenum, ira, aegritudo. — ¹⁰⁾ Kosijer, m., vinjek, (das Rebenmesser). — ¹¹⁾ Spasov dan, Spasov danak, Vnebohod. — ¹²⁾ Nebog = siromašen, ubog.

gdje nebogu¹⁾ sjerotinju spasi,
i vitežtvo vitezovah glasi.

Str. 271.

S šestim spevom se završuje bojno delo, zato je treba sedmi spev odstraniti iz tega epa. Sedmemu spevu je namreč naloga, da spoji ž njim naslednji ep.

Prihajam sedaj k tretjemu epu, kateri zavzema v izdaji »Osvetnikov« četrtlo mesto. Ta ep se razlikuje od prvih dveh v tem, da je pesnik poskusil v njem zvezati stihe z rimami, in sicer jako enostavno in enoglasno, kar bi se dalo predočiti s črkami: aa, bb, cc, čč, dd itd. Navzlic temu pa je ta ep, kar se dostaje epske tehnike, najdovršenejši, ker iz njega ni treba odstraniti ni enega speva, dočim nepristranski ocenjevalec mora iz prvega epa izpahniti prva dva speva, a iz drugega poslednjega. Omenjene, rekli bi, prisiljene rime so zavedle pesnika, da je bil primoran ravno radi tega navadni jezik nadomeščati s pretiranim umetnim jezikom.

V rečenem epu nam opisuje pesnik silno izprijenost turških sodnikov in njih nečloveško postopanje s tužno rajo. To nam predočuje pesnik toli verno in živo, da človek gotovo misli, da ne čita mrtvih besed, nego da gleda žive osebe in da posluša žive besede. Kako tužna je bila raja, vidimo iz naslednjih stihov:

Crno nosi porušenik²⁾ ruho,³⁾
lakti vire,⁴⁾ vjetri⁵⁾ mu pazuh,
proz⁶⁾ opanke pukla peta zija,
a proz kapu gnjidav pram se vija,
crieva steže, da na glad ne reže,⁷⁾
i obraz mu blied i škorav⁸⁾ kaže,
kô li kruha bez prismake⁹⁾ smaže.¹⁰⁾

Str. 469.

Potem opisuje derventskega sodnika, Mahmud kapetana, človeka, v čigar srcu ni nobenega človeškega čustva ni za svojo obitelj a kamoli za bedno rajo. Evo, kakšen je ta sodnik:

¹⁾ Trisvetnica, cerkev na Grahovcu, namenjena od trojne osvete; ne vem, ali je bila sezidana. — ²⁾ Porušenik, ožaloščenik; porušiti, in Trauer versetzen, potem pomenja zerstören. — ³⁾ Ruho, n., tudi ruo, ruvo, obleka. — ⁴⁾ Viriti, im; komolci gledajo skozi raztrgano obleko. — ⁵⁾ Vjetriti, veter piha (duha). — ⁶⁾ Proz, kroz, črez. — ⁷⁾ Reziti, ein wenig angenehm beissen. — ⁸⁾ Škorav — runzelig, n. pr. platno, preja. — ⁹⁾ Prismaka (prismakati, zubeissen zum Brote), t. j. omršaj, m., košček mesa. — ¹⁰⁾ Smazati, pojesti; n. pr. smazao čitavo jagnje.

Sjedi srda¹⁾ u svili i zlatu,
 na stoljištu srebrom poplatu²⁾
 krupna³⁾ glava kanoti⁴⁾ bundava,⁵⁾
 iz nje vrieju dvije oči vrane,
 a njih kriju vedje neubrane; —
 gledaš lava, gdjeno zubi škripa,
 strah te tuši,⁶⁾ groza dušu štipa . . .

Str. 469.

In kakšno zabavo ima ta sodnik:

Kad krv čudne⁷⁾ tad mu bave⁸⁾ sluge
 iz tavnice kojeg mučenika,
 ja l' dužnika, ja li pizmenika,⁹⁾
 turi¹⁰⁾ vrelo v njedra mu jaje,
 prži¹¹⁾ jaje, sužanj poigraje,
 pržar njemu sladak smijeh gradi,¹²⁾
 dok se vruće jaje ne ohladi.

Str. 475.

Ta nečloveški sodnik je lovil rajo, a sama raja mu je morala pri tem pomagati. Ako pa ni mogel ujeti kristjanov, jezil se je neizmerno Mahmud kapetan, dolžil je rajo in jo kaznoval. To so bile redne gonje, kako so Turki lovili hajduke. Mahmud kapetan je dal enega hajduka obesiti strmoglavce. Mojstrski nam pesnik slika junaštvo krščanskih hajdukov Kike in Zelića; živo nam predločuje njiju hajduško življenje v gozdovih, proslavlja njiju plemenitost, s katero sta zaupala »turški« besedi, ter nam naposled opisuje njiju tragično smrt, kateri je iskati primera v zgodovini. Kiko in Zelić sta morala propasti in umreti, ker sta hotela osvetiti na Turkih nasilstvo, katero je zadavala raji turška — pravda! Radi tega pa sta vredna ta hajduka junaka, da ju slave potomci kot požrtvovalna narodna mučenika.

To se pripoveduje v šestem spevu. V sedmem spevu pa pripoveduje pesnik, kako nesrečno je poginil derventski sodnik Mahmud kapetan, kateri se je po narodni pripovedki pretvoril v volkodlaka.

¹⁾ Srda, f. (laskavo) die Erzürrnte. — ²⁾ Na drobno urešen. — ³⁾ Krupan, pna, pno, debel. — ⁴⁾ Kanoti, kakor. — ⁵⁾ Bundava, f., tudi bundeva, buča. — ⁶⁾ Tušiti, moriti, ubiti. — ⁷⁾ Čudnuti, concupiscere, zelo želeti; ta beseda se nahaja samo pri Martiću. — ⁸⁾ Baviti pomenja tu prignati, priganjati. — ⁹⁾ Pizmenik, m., maščevanja željni. — ¹⁰⁾ Turiti, vreči, položiti, potisniti. — ¹¹⁾ Pržiti, na ognju peči (pražiti); pržar, tisti, kdor kaj na ognju peče. — ¹²⁾ Graditi smeh, vzbujati smeh.

To bi bil na kratko životopis in izvestje o književnem delovanju pesnika Martića in o vsebini poedinih delov »Osvetnikov«. Želimo, da nam kdo obširneje opiše življenje in temeljiteje oceni delovanje pesnika Martića. Škoda, da izginja zmisel za narodno junaško pesništvo, kakor tudi za epsko poezijo sploh, katera je osnovana na tem vzoru, in se Martić, kar po pravici trdimo, ne uvaža toliko, kolikor zasluža. Mi smo govorili samo o I., II. in IV. delu »Osvetnikov« in smo rekli, da so ti trije deli najznamenitejši umotvor Martićeve muze. Iz teh epov si je spletel Martić lovor-venec, kateri nikdar ne uvene; ž njimi si je sam postavil spomenik stalne vrednosti in zaslužil slavo prvega hrvaškega epskega pesnika v narodnem duhu.

(Iz hrvaškega rokopisa prevedel in predelal A. Trstenjak.)

Vesna.

Že zelena je ledina,
že zeleno vse je polje,
in na njivi brazde reže,
seje kmetič zlate volje.

Na poljane, na dobrane
vesna cvetk je natrosila
in drevesa je svečano
z venci belimi ovila.

Vesna sveta, sij v srcé mi
kamor sejem zrna zlata,
da vzkale, se oplodé mi,
da bo žetev mi bogata!

C. Golar.

Glej, zvončki so že vzkliili . . .

Glej zvončki so že vzkliili
na beli dan,
vzkliili so in zazvonili
čez širno raván:

Za nami čez polja zelena
ljubezen gré,
in topli nje dihi v življenje
rože budé . . .«

»Za nami, za nami življenje
silno šumi,
za nami so svetli dnevi
in jasne noči.

In dalje zvonijo . . . zvonijo,
čez tiho plan . . .
Jaz čakam te; pridi, ah pridi,
moj lepi san!

A. Gradnik.